

KIRSAL PEYZAJ MİRASI ÇALIŞMALARININ HABİTUS ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ*

An Evaluation of the Rural Landscapes as Heritage from Habitus Perspective

Öğr. Gör. Bahar ELAGÖZ TİMUR**
Prof. Dr. Burak ASİLİSKENDER***

ÖZ

Kırsal alanlar, toplumların yerel ve geleneksel yaşam pratikleri, üretim ve tüketim alışkanlıkları ve somut olmayan değerleri ile ilişkili biçimde üretilen doğal ve yapay çevrelerdir. Yerin topografik özellikleri doğrultusunda yerel malzeme ve yapım teknikleri kullanılarak yöreye özgü üretildikleri için kullanıcı ile doğrudan ve yakın ilişki içerisindeyler. Zamanla koruma kuramlarında da yerini bulmuş olan tarihi kırsal yerleşimler, geleneksel ve yerel mimarlıklarıyla dikkat çekmektedirler. ICOMOS-IFLA'nın geliştirdiği tanımla kırsal peyzaj mirası olarak adlandırılan bu alanlar doğal, arkeolojik ve mimari gibi somut ve somut olmayan değerleri ile bir bütün olarak değerlendirilmektedir. Günümüzde pek çok araştırma kırsal mirasın bütünlük bir şekilde korunma sorunları üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu çalışma, söz konusu araştırmalardan farklı -ama onları geliştirici- bir yaklaşımla, habitus üzerinden kırsal peyzajları anlamlandırmayı hedeflemektedir. Kırsal peyzajlarda üretilen geleneksel mimarlığı anlamlandırabilmek, kullanıcıyı ve içerisinde ortaya çıktığı habitusu anlamakta geçmektedir. Toplumların gündelik hayat biçimleri, gelenekleri, kolektif hafızaları ve tarihleri gibi değerlerini üreten ve onlar tarafından üretilen geleneksel kırsal alanları ve habitusları arasında dinamik bir bağ vardır. Her zaman bir dönüşüm içerisinde olan habitus, çevresini de değiştirip-dönüştürmektedir. Bu süreç içerisinde sanayileşme, teknolojik gelişmeler ve küreselleşme gibi etkiler kırsal peyzajlarını özgün değerlerini kaybetme tehdidiyle karşı karşıya getirmektedir. Kırsal peyzajları korumanın ilk adımı, bu alanları ve yaratıkları özgün değerleri anlayabilmede ve değişimi öngörebilir kılmakta yatmaktadır. Bu çalışma, bu bakışla, kırsal mirasın oluşum ve yaşama serüveninde habitusun rolünü sorgulamaktadır. Yapılan araştırmalarda ve oluşturulan hipotezde habitusun kırsal peyzajlar ve doğal, yapılı ve sosyo-kültürel çevresi arasında kurduğu yapılandırıcı etkiyi ortaya çıkarmayı ve yaşayan kırsal peyzajların sürdürülmesi çalışmalarına katkıda bulunmak amaçlanmıştır. Çalışmada örneklem alan seçilmeksizin kırsal peyzajları ve dinamiklerini anlamak için literatürden geliştirilen yöntem kırsal peyzaj mirasının korunma çalışmalarında kullanılmak üzere sunulmuştur. Habitus yarattığı denge ile kırsal peyzajların doğal, somut ve somut olmayan bileşenlerini birbirine bağlamakta, yerin ruhunun oluşmasını ve beraber sürdürülmesine katkıda bulunmaktadır. Bu dengeyi anlamak ve bütüncül koruma yaklaşımlarına dikkat çekmek amacıyla ilişkiler ağı detaylıca ortaya dökülmeye çalışılmıştır. Çalışma kapsamında habitusun tanımı, çevre ve pratikler üzerinden açıklanmış ve kırsal peyzaj ile ilişkisi tek yapı ve yerleşim üzerinden aktarılmıştır. Yaşayan miras alanları olan kırsal yerleşimler için değişim -ne yazık ki- kaçınılmazdır ve süreç doğru yönetilmediği takdirde sonuçlar mirasın yitirilmesine yol açmaktadır. Önerilen yaklaşımın farklı her kırsal peyzaj miras alanı için özelleştirilmesi ve yeniden kurulması gerekmektedir. Çünkü her miras alanı biriciktir ve kendine özgü sorunları vardır. Çalışma, kırsal miras alanlarında habitus değişiminin yaratmakta olduğu etkiler ve yönetimi konusunda farkındalık yaratmayı ve değişime özgün değerleri koruyarak eşlik edebilen dirençli kırsal miras alanlarının oluşturulmasının önemini vurgulamayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler

Kırsal peyzaj mirası, habitus, Bourdieu, vernaküler mimarlık, pratikler.

ABSTRACT

Rural heritage areas consist of natural and built environments produced concerning local and traditional life practices, production-consumption habits, and intangible values of societies. This environment is created vernacularly using local materials and construction techniques due to the topographical features where it is built and is in contact with local users. For this reason, it is valuable to explain the meaning of vernacular architecture to understand its users and the habitus that emerges from it. Historical rural settlements, which have found their place in conservation theories over time, attract attention with their traditional and vernacular architecture.

* Geliş tarihi: 11 Haziran 2022 - Kabul tarihi: 24 Kasım 2022

Elagöz Timur, Bahar; Asiliskender, Burak. "Kırsal Peyzaj Mirası Çalışmalarında Habitusun Değerlendirilmesi", *Millî Folklor* 141 (Bahar 2024): 167-178

** Abdullah Gül Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Kayseri/Türkiye, bahar.timur@agu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-1631-7638.

*** Abdullah Gül Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Kayseri/Türkiye, burak.asiliskender@agu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-4143-4214.

These areas, called “rural landscape as heritage” by definition developed by ICOMOS-IFLA, are accepted as a whole with their tangible and intangible components such as natural, archaeological, and architectural. Today, plenty of research is about integrated conservation issues of rural landscape heritages. The study, differently from theirs, plans to discuss the rural landscapes through habitus. It is possible to interpret the vernacular architecture produced in rural landscapes by understanding its user and the habitus in which it emerges. Moreover, there is a dynamic link between the traditional rural areas and the habitus of societies that produce and are produced by their daily lifestyles, traditions, collective memories, and histories. The habitus, which is always transformed, begins to adapt its environment to the change by this link. In this changing process, effects such as industrialization, technological developments, and globalization threaten rural landscapes to lose their authentic values. The first step in the conservation of rural landscapes lies in understanding these areas and their values and making change predictable. From this point of view, this study questions the role of habitus in the formation and life cycle of rural heritage. The research and the hypothesis created aim to contribute to the studies about sustainable living in rural landscapes by revealing the structuring effect of the habitus between the rural landscapes and their natural, built, and socio-cultural environments. In the study, the method developed from the literature to understand rural landscapes and their dynamics without studying the case is presented for use in rural landscape heritage conservation studies. Habitus connects the natural, tangible, and intangible components of rural landscapes by the balance it creates and contributes to the formation and maintenance of the spirit of place. In order to understand this balance and draw attention to holistic conservation approaches, the network of relations has been tried to be revealed in detail. Within the scope of the study, the definition of habitus was explained through the environment and practices, and its relationship with the rural landscape was conveyed through a single structure and settlement. The transition of living heritage is inevitable, but when it cannot be managed according to international regulations, the consequences will be the loss of rural heritage, which represents societies’ traditional lifestyles. The proposed approach needs to be customized and re-established for each different rural landscape heritage site. Because each heritage site is unique and has its own conservation problems. It is critical to raise awareness about the effects of habitus change in rural landscapes and their management and to emphasize the importance of creating resilient rural heritage areas that can accompany change by preserving authentic values.

Key Words

Rural landscape as heritage, habitus, Bourdieu, vernacular architecture, practice.

Giriş: Habitus ile Süreci Yönetmek

Kırsal mimarlık bulunduğu doğal çevrenin şartlarına göre yerel (vernaküler) ve geleneksel yöntemler kullanılarak, yöresel malzeme ve teknolojilerle ve kullanıcısının sosyo-kültürel beklentilerine göre üretilir. Doğal çevre ile organik ilişki içinde olan kırsal alanlar, kullanıcısının günlük pratiklerine göre biçimlenir. İnsan ve yaşam deneyiminden kaynaklı bu çok boyutlu ilişkiden dolayı, kırsal miras alanları habitusları içinde gelişen somut ve somut olmayan değerleri ile birlikte halkın yapı sanatı ve geleneksel yaşam tarzını yansıtır. Cengiz Bektaş (2001: 20) kırsal miras alanlarını da oluşturan geleneksel yapıları yaşamın doğrudan ve gerçek yansıtıcısı olarak görür ve halk bilimi ve mimarlığın ortak çalışma alanı olarak sınıflandırır.

20. yy. modernleşme süreci sonrası, endüstrileşme, hızlı şehirleşme ve kürselleşmeden dolayı, bu alanlar özgünlüğünü kaybederek bozulma tehdidi altındadır. Bu durum temelde akrabalık ilişkileri, aile yapısı, roller, sosyal ilişkiler, kimlik gibi birçok kültür bileşenini hızlı ve dramatik bir biçimde değiştirmektedir (Rapoport 2006: 10). Geliştiren hukuksal metinler, yerel ve uluslararası kuruluşların araştırmaları ve literatür çalışmaları ile bu soruna çözümler aramaktadır. Güncel çalışmalar da göstermektedir ki halk kültürünü oluşturan ve aynı zamanda o kültür tarafından oluşturulan kırsal mimarlığın sürdürülebilirliği, koruma stratejilerinin somut ve somut olmayan miras değerlerinin beraber ele alınması ile mümkündür. Bundan dolayı çalışma, literatürdeki pek çok sürdürülebilir kırsal miras koruma yaklaşımlarına ek olarak habitusu anlamının önemini işaret etmeyi amaçlamaktadır. Toplumların yıllar içerisinde ortaya koyduğu kültürel özellikleri ve yaşam pratikleri, yapı ve yerleşim programlarını oluşturmaktadır (Kuban 2007: 20). Bir toplumun gündelik hayatını ve buna bağlı olarak oluşturduğu yapıyı çevreyi

anlamlandırmanın bir yolu da söz konusu dönemdeki habitusunu anlamaktan geçmektedir. Bu bağlamda, kırsal miras alanlarının oluşmasını etkileyen ve döngüsel olarak etkilenen bir ortam olarak habitusun, doğal, somut ve somut olmayan değerler ile kurduğu yapılandırıcı etkiyi ortaya çıkarmak ve kırsal yaşam biçimlerimizi anlamlandırmak için yol gösteren kavramsal bir tartışma hedeflenmiştir. Bu kapsamda, habitusun, kırsal miras alanları ve özgün yaşam dinamiklerinin oluşumunda etkin rolünü ve sürdürülebilirliğindeki önemini işaret etmek amaçlanmıştır. Habitusun bir köprü gibi kullanılarak, mirasın tüm bileşenleri ile arasında ilişkinin bölünerek incelenmesini ancak daha sonra bir bütün olarak değerlendirilmesi gerektiği önemi vurgulanacaktır.

Değişen kullanıcı talepleri halkların folkloru ve sosyo-kültürel pratikleri gibi toplumun pek çok somut olmayan özellikleri üzerinde değişimi doğurmaktadır. Rapoport (2006:9) özellikle hızlı gelişen toplumlarda kültürlerin çeşitli oranlarda değişeceğini ve bunun geleneksel çevreler için risk oluşturduğunu savunmaktadır. Çalışmayla doğal, yapılı ve sosyo-kültürel çevre içerisinde somut ve somut olmayan kırsal mirasın ortaya çıkışı, pratikler üzerinden sorgulanacaktır. Birinci bölümde habitus kavramı ve mekanla kurduğu ilişki incelenecek, habitusun yarattığı pratikler ve yaşadığı bağlamın mekân kurmadaki etkisi literatür üzerinden anlatılacaktır. İkinci bölümde ise kırsal peyzaj ve mirasın habitus ile kurulan döngüdeki yeri ve bağlantılarına yerleşimler ve mimarlık özelinde yer verilecektir. Mevcut hukuki metinler ve literatürden yararlanarak bütüncül ve dirençli bir koruma yaklaşımında tüm miras bileşenlerinin önemi vurgulanacaktır.

1. Yaşam ve Mekân Pratiği Kurucusu Olarak Habitus

Habitus ve kırsal mimarlık arasındaki devingen ilişki, onu oluşturan faktörler üzerinden açıklanabilir. Aristoteles tarafından kişinin kazanılmış davranışsal yatkınlıkları ile ilişkilendirilen habitus kavramı, Thomas Aquinas'ın erdem gibi belirlenmiş davranışların geliştirilebileceğini ve kişinin ikinci doğası olarak tanımlanabileceğini ileri sürmesi ile yeniden ele alınmıştır (Lizardo 2013: 405). Davranışlar üzerinden yürütülen bu tartışmada Mauss kavramı kültür üzerinden değerlendirirken, habitusu birey ve toplum arasındaki pratiklerin tamamı olarak tanımlamıştır (Mauss 1973: 72). Bu sayede kavram, sosyal toplumun kolektif davranışları olarak algılanmaya başlamıştır. Bourdieu bu tanımları tekrar ele almış ve sosyal sınıf kavramı ile birlikte sistematikleştirmiştir: Habitus, eylem ve tepkilerin üreticisiyken, kendisi de kişinin ontogenetik gelişiminde karşılaştığı çevresel koşulların bir ürünüdür (Lizardo 2013: 406). Bu bakışla habitus, kişinin fiziksel ve sosyal çevresini anlamasını ve pratikleri aracılığı ile karşılık vermesini sağlamaktadır. Erzen kavramı şöyle açıklar:

“‘Habitus’ kavramı insan yaşamının her haliyle, her yerde ve her zaman bir ikamet olduğu düşüncesinde temellenmektedir. İnsan dünyaya geldiği andan itibaren kendine bir yer açar ve dünyayı terk edene dek bir yer mücadelesi içindedir. Pierre Bourdieu insanın bir sınıfa, bir gruba ait olmaktan önce bir yere ait olduğunu, sosyal sınıfın değil sosyal mekanın belirleyici olduğunu ileri sürer.” (Erzen 2017: 11).

Habitattan farklı olarak habitus, fiziksel ve kültürel bir çevre içerisindeki süregelen sosyal ilişkilere vurgu yapmaktadır. Bu ilişkilerin oluşmasında kişi ve toplumların geçmişleri önemli bir yer tutmaktadır. Tekeli “Habitus kişinin ya da kişilerin geçmiş yaşam deneyimleri sonucu oluşan, bütünleşmiş, kalıcı, içselleştirilmiş yatkınlıklardır” olarak tanımlamaktadır (Tekeli 2009: 25). Bu bakışa göre, benzer eğilimlere sahip kişilerin ortak bir geçmişe sahip olduğu söylenebilir. Ortak geçmiş ve çevresel koşullar, ortak yatkınlıkların ve yeni mekanların ortaya çıkmasını tetiklemektedir.

Habitus toplumsal yaşamın içerisinde, Bourdieu'nun pratikler olarak tanımladığı gündelik hayatın içerisinde oluşmakta ve aynı zamanda gündelik hayat eylemlerini belirleyip düzenlemektedir. Belirli bir habitus içerisinde yaşayanlar, onun gerektirdiği

davranış biçimini geliştirir ve pratiklerini buna bağlı olarak gerçekleştirir. Bourdieu pratiklerin fiziksel çevreyi oluşturduğunu ileri sürmektedir. Mimarlık nesneleştirilmiş kültürel sermayedir ve değeri ancak sosyal pratikler yoluyla mekanla ilişki kurmakla anlaşılabilir (Bourdieu 1977: 78; 1980: 52).

Çalışmaya konu olan kırsal miras alanları pratikler aracılığı ile habitus tarafından üretilen ve aynı zamanda habitusu üreten ya da değiştiren alanlardır. Habitus aracılığı ile insan ve yaşam çevresi yaratıcı bir döngü içerisinde halk mimarisini üretmekte ve bunun sonucu oluşan yerleşimleri de döngüsüne dahil etmektedir. Bu döngüde sosyal pratikler, katalizör görevi görerek sistemin çalışmasını ve devamını sağlamaktadırlar (Diagram 1). Mekân ve habitus arasındaki ilişkiyi anlayabilmek için onlarla sürdürülebilmelerini sağlayan pratiklerin ve var oldukları çevrenin bağını ortaya koymak gerekli ve önemlidir.

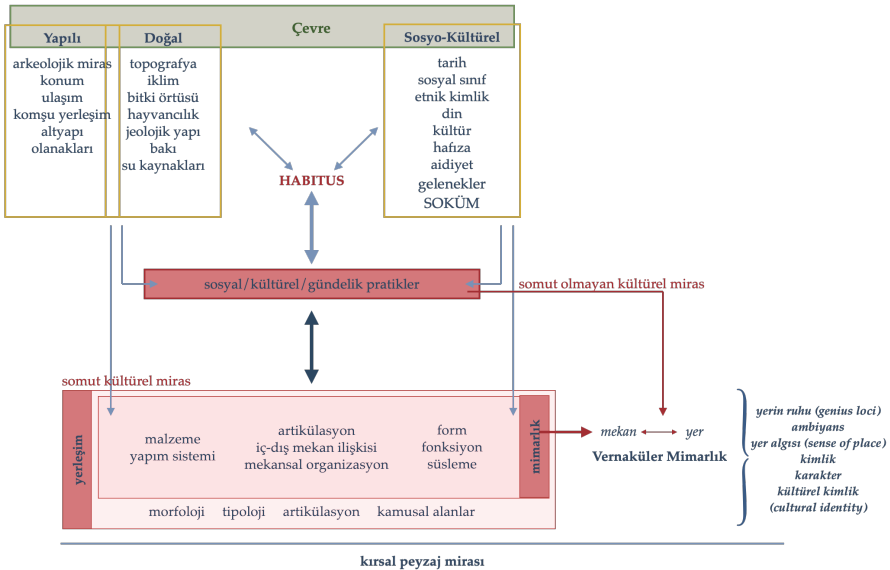

Diagram 1: habitus, çevre ve kırsal peyzaj ilişki ağı

1.1. Pratikler, Günlük Hayat ve Mekân Üretimi

Bourdieu, ancak sosyal pratikler aracılığı ile bir mekânın yaşayabileceği ve böylece değerinin anlaşılacağını savunmaktadır (Leach 2016: 298). Benzer yatkinlıklar, sosyal-kültürel ve fiziksel çevresel bileşenlerin etkisiyle ve zamanla ortak yaşam tarzını yansıtan pratikleri oluşturmaktadırlar. Zaman içerisinde bu eylemler, günlük yaşam olarak da tanımlanan pratikler içerisinde gece/gündüz, hafta içi/hafta sonu, işgünü/tatil günü vb. örgütlenirler. Bu örgütlenme biçimi, geçmişin geleneksel daha küçük yapıdaki yerleşimleri ile günümüz modern kentleri arasında farklılık göstermektedir. Geleneksel alanlarda izlenen ve folklorumuzun bir yansıması olan yerleşimleri oluşturan özgün pratiklerin modern dünyanın tehdidi altında olduğu söylenebilir. Henri Lefebvre ve Michel De Certeau da günlük hayatın pratiklerinin mekânla etkileşimini modern ve geleneksel hayat üzerinden tartışmıştır: Lefebvre, günlük hayat pratiklerini modern dünyadan ayrı olarak görmemiş, hatta birbirlerini bütünlediklerini düşünmüştür: Ona göre modernite ile birlikte günlük hayat sıradan ve gösterişsiz bir hal almıştır. Sanayileşme ile birlikte günlük hayat da özgünlüğünü yitirmiştir. Modern dünyanın getirdiği rutinlerle beraber günlük hayat ne kadar çeşitlenmiş ve zenginleşmiş gibi görünse de pek çok şey gibi endüstrilemiştir. Bu durum da aynılışmayı ve sıradanlaşmayı kaçınılmaz hale getirmiştir.

Modern dünyadan uzakta üretilen kırsal yapı stoku ise bu bakımdan çeşitliliğini ve özgünlüğünü korumaktadır. Gündelik hayatın aslında tüm dünya deneyimini şekillendirmesi üzerine benzer çağdaş görüşler bulunmaktadır: Gündelik hayatı irdelemek bir topluluğu ve buna bağlı olarak dünyayı anlamının en etkili yoludur. De Certeau'ya göre, gündelik hayat sıradanlığın içinde sürprizleri ve özgünlüğü barındırmaktadır: Merak edilir çünkü yeterince bilinemez. İnsan ve içerisinde yaşadığı çevre birbirini dönüştürücü etkilere sahiptir. De Certeau'nun taktikler ve stratejiler olarak tanımladığı gündelik pratikler, mekânsal organizasyonu devingen ve yaşayan bir alana dönüştürmektedir (De Certeau 1984: 117). Benzer biçimde Henri Lefebvre, gündelik hayat deneyimine odaklanmaktadır: “Bir günün hikâyesi dünyanın hikâyesi ve toplumun hikâyesini kapsamaktadır.” (Lefebvre 2016: 12).

Gündelik hayatın şaşırtıcılığı, sıradanlığında saklıdır; çünkü belirsiz ve sürprizlerle doludur. Sürekli tekrar edilen pratiklerden oluşan gündelik hayat, sadece kişisel değil, aynı zamanda toplumsal davranış biçimlerini oluşturmaktadır. Bu sayede de ortak yaşam alanları ve yerleşimler meydana gelmektedir. Günümüzde her ne kadar modern dünya ve kent yaşamıyla ilişkilendirilse de gündelik hayat, kırsal hayatın hala önemli bir parçasıdır. Ofis ortamları gibi kentsel çalışma alanları bulunmayan kırsal hayatta insanlar, zamanlarının büyük bölümlerini geçirdikleri konutları ve çevreleriyle daha sıkı ve yoğun ilişkiler kurmaktadır. Bu sebeple modern hayatın kurgusalıyla uzun olan kırsal hayatta, gündelik hayatın mekânsal ve kırsal yansımaları değerlidir. Modern hayatla günlük yaşama dahil olan pratikler ve yaşam alanları, her ne kadar yeni kültürlerin ve habitusların oluşmasına vesile olsa da hem somut hem de somut olmayan miras çeşitliliğinin azaltmasına yol açabilmektedir. Bu yeni habitatta geleneksel hayatın ortaya çıkardığı kültürel aktivitelerin devamı mümkün görünmemektedir. Somut olmayan miras ancak kendi bağlamında yani UNESCO'nun tanımladığı kültürel mekânda sürdürülebilmektedir.

Tıpkı toplumdaki çeşitli gruplar (etnik, sınıf, dini, yöresel vb.) gibi, habituslar da farklı özellikler sergilemekte ve toplulukların oluşmasına katkıda bulunmaktadır. Aynı habitus içerisindeki insanlar ise, benzer pratikler sergiledikleri için zamanla aynlaşıp ve gruplaşmaktadır. Belirli bir doğal çevre içerisinde habitus ve yöresel yerleşimler birbirlerine gündelik pratiklerin desteklediği devingen bir döngü içerisinde bağlıdırlar (Diagram 1). Pratiklerin üretilmesi sırasında habitus, kavramsal olarak içerisinde olduğu ortamı yeniden düzenlemektedir. Habitus hem ürün hem de üreticidir (Lawrence ve Low 2012: 469). Zamanla, çeşitli koşullar altında zorunluluklara dönüşen davranışlar, farklı hayat tarzlarını ortaya çıkarmakta ve bu hayatın güvenli bir biçimde sürdürülmesini sağlamaktadır. Söz konusu döngü içerisinde konut ve yerleşimler kullanıcı pratiklerinin gereksinimleri doğrultusunda biçimlenmektedir. Bu durumda aynı döngü içerisinde çevresel etkilerle birlikte gündelik pratiklerini oluşturan somut olmayan mirasın, somut mirası oluşturduğu ve birbirlerini etkiledikleri de ifade edilebilir.

Konutlar, habitusu paylaşan bireylerin gündelik pratiklerinin, toplumun bir araya gelerek oluşturdukları yerleşimler ise gündelik ve sosyal pratiklerin yansımasıdır. De Certeau'nun yerleşme teorisine göre düzenli tekrarladığımız sosyal hareketlerle birlikte bir bölgeye kendimizi ait hisseder ve oraya anlam katarız (1984: 117). Bir başka deyişle mekân, insan ve hareketleriyle anlam bulmakta; geleneksel kırsal mimarlık ise insanı bir kabuk gibi sararak doğayla arasında bir geçiş elemanı, bir köprü vazifesi görmektedir. İnsan ve içerisinde yaşadığı çevre, bir döngü içinde, birbirini dönüştürücü etkilere sahiptir. Çevre, içerisinde yaşayan insanlar tarafından değiştirilerek anlamlı hale getirilir ve yere dönüştürülür (Tekeli 2009:32). Geleneksel fiziksel ve sosyo-kültürel çevrenin zaman içerisinde kazandığı anlamı Norberg-Schulz “yerin ruhu”, Rapoport “ambiyans”, Kropf

“yer algısı”, “kimlik” ya da “karakter” ve Abada “kültürel kimlik” olarak tanımlamıştır (Karakul 2014:165) (Diagram 1). Bahsi geçen anlama birlikte somut ve somut olmayan değerleriyle geleneksel yerleşimler ve sonrasında kırsal kültür miras alanları meydana gelmektedir (Diagram 1).

1.2. Çevre ve Kültür Etkileşiminde Habitus

Habitus, mekân ve içerisinde bulunduğu koşulları yeniden üretmektedir. Yerleşme eylemi ise pratiklerle birlikte zihin ve beden iş birliğinde, sosyal ve fiziksel olarak pratikler sürecinde gerçekleşmektedir (Ruan 2006: 8). İnsan, pratikleri aracılığı ile yaşadığı yeri değiştirmektedir. Yani sosyal gruplar ve fiziksel ve kültürel çevreleri arasında devingen bir ilişki söz konusudur. Bu ilişkiler bütünü içinde kişisel yatkinlikler olarak tanımlanan habitus, içerisinde doğduğu çevreyi değiştiren ve onun tarafından değişen bir konumdadır. Erzen’in “karşılaşma, paylaşım ve birliktelik alanı” olarak tanımladığı çevre de; geçmiş ve gelecek biçimleriyle Bourdieu’nun yatkinliklerinin şekillendiği de aynı ortamlardır. Bu ortamların ürünü -ve daha sonra da girdisi- ise bu çalışmada geleneksel yaşantımızı resmeden kırsal kültür miras alanlarıdır.

Rapoport’un kültür mekân çalışmalarında önerdiği gibi, habitus ve mekânsal ilişkilerin anlaşılabilmesi için tüm bileşenlerin çözümlenerek tek tek irdelenmesi ve daha sonra bütüncül bir şekilde yeniden irdelenmesi gerekmektedir. Yerleşimler ve habitusu arasındaki bağı anlayabilmek için yerleşimleri doğuran ve geliştiren fiziksel ve sosyo-kültürel çevreyi ve faktörleri anlamak önemlidir. Bu çalışmada fiziksel faktörler, doğal ve yapıli çevrenin etkileri olarak ikiye ayrılmıştır. Her kırsal yerleşim bir doğal bağlam içerisinde topoğrafya, bitki örtüsü, iklim, hayvancılık, jeolojik yapı, su kaynakları gibi etkiler altında oluşmaktadır. Mevcut altyapı, yakın yerleşimler, yer altı ve yer üstü arkeolojik miras alanları, konum ve ulaşım altyapısı ise yapıli çevrenin bileşenleri olarak tanımlanmaktadır.

Yerleşimleri oluşturan sosyal faktörlerin en önemlilerden birisi kültürdür. Tylor 1871’de kültürü “bilgi, inanç, sanat, yasa, ahlak, adetler ve bir topluluğun bireyi olarak insanın bütün öteki yetenekleri ve alışkanlıkları” olarak tanımlamıştır (Rapoport 2004: 84). Kültürün bu özellikleri farklı sosyal grupların ortaya çıkmasını sağlamakta ve bu gruplar çevreyle etkileşim içerisinde yeni yapıli çevreler oluşturmaktadır. Kullanıcı grupları gibi onların davranışları da kültüre bağlıdır ve buna göre farklılaşmaktadır (Rapoport 2004: 24). Bu durumda, kültüre bağlı olan davranışların, Bourdieu’nun pratikler olarak belirlediği yatkinlikleri etkilediği söylenebilir. Farklı kültüre sahip topluluklar, aynı doğal ve fiziksel çevreler içerisinde benzer imkanlara sahip olsalar dahi çok çeşitli yerleşimler ve mimariler üretebilirler. Bu üretim sırasında verilen kararlar ve oluşturulan kurallar ise toplum tarafında yıllar içerisinde belirlenmekte, o toplumun kimliği haline gelmektedir (Rapoport 2004: 72). Bu kurallar yıllar içerisinde çevreye ve habitusa göre değişip-dönüşerek kullanıcı ile daha uyumlu hale gelmektedir. Rapoport’a göre, kültür sosyal çevre içerisinde bileşenleri ile yaşam tarzı ve eylem sistemlerini oluşturmaktadır. Dolayısıyla Bourdieu’nun pratikler olarak nitelendirdiği bu eylemler, habitus ve diğer çevresel etmenlerle beraber geleneksel yaşam alanlarını meydana getirmektedirler.

2. Sürdürülebilir Kırsal Peyzajlar İçin Habitus

Geleneksel kırsal mimarlık ve ortaya çıkardığı açık ve kapalı alanlar, yerleşim için seçilen çevrenin fiziksel ve sosyal imkanlarıyla, habitusun tanımladığı yapıda ve onun etkileriyle meydana gelmektedir. Aran, kır yapılarını şöyle tanımlar:

“Kır yapılarının ayırt edici niteliği doğal bir evrim içerisinde gelişen yaratıkların görünümünde okunan doğallık karakteridir. Bu yapılar, yapay bir üslup rolüne bürünmeden, endüstriyel öncesi toplumun geleneksel gereksinimlerine, yer ve

iklimin anlaşılması zor sınırlamalarına karşı bir yanıt oluşturur... Sıradan insanların, fiziksel ve zihinsel yaşamlarını sürdürebilmek için doğanın aşılması zor sınırlamalarına, kendilerini de çevreye uyum yapmaya alıştıranak geliştirdikleri yapılarıdır.” (Aran 2000; 14).

Söz konusu kır yapıları ve kullanıcısının sosyo-kültürel birikimleri ve pratikleri aracılığı ile birlikte oluşturduğu açık ve kapalı alanlar ise geleneksel kırsal yerleşimler olarak adlandırılırlar.

Kullanıcısı ile birebir ilişkiler içerisinde canlı ve dinamik alanlar olan kırsal yerleşimler, sürekli değişim içindedir. Özellikle küreselleşme ile birlikte değişen yaşam tarzları toplumların kültürel ve sosyo-ekonomik özelliklerini ve dolayısı ile gündelik hayat pratiklerini dönüştürmektedir. Yaşanan bu dönüşümler ise kırsal konutlar ve yerleşimlerde tüm alanlarda yeni kullanıcı talepleri olarak ortaya çıkmaktadır. Ayrıca Sanayi Devrimi etkileriyle gerçekleşen kırsal alanların nüfus kaybı ve tarım alanında gelişen makineleşme ile birlikte kırsal peyzaj alanlarında köklü değişimler de meydana gelmiştir. Bir taraftan nüfus kaybıyla mevcut kırsal alanlar yok olurken, diğer taraftan endüstrileşme etkisiyle birlikte yerel ve geleneksel özelliklerden yoksun yeni kırsal alanlar ortaya çıkmıştır. Yaşanan bu köklü değişiklikler ve kayıplar sonrası, toplumların folklorlarının ürünü olan ve aynı zamanda somut olmayan miras için de bağlam oluşturan kırsal miras alanlarının önemi konusunda tartışmalar başlamıştır: 1977 yılında yayınlanan “Granada Talebinde” söz konusu dönüşümlere dikkat çekilmiş ve kırsal mimari ve çevresinin tehdit altında olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca endüstri toplumunun yerel ve geleneksel özelliklerini kaybettiğini ve bu durumun kırsal kültür mirasının varlığını tehdit ettiği belirtilmiştir. 1989 yılında alınan “Folklorun ve Geleneksel Kültürün Korunması Tavsiye Kararında” ise halk geleneklerinin ve aktarıma yöntemlerinin endüstrileşmiş toplumun değişim baskısı altında olduğunu ve bu değişimin sadece geleneksel değerleri değil, onların sürdürülmesi için bağlam oluşturan geleneksel yerleşimlerle birlikte korunması ile kontrol edilmesi gerektiği aktarılmıştır.

Tarihi kırsal miras alanları içerisinde buldukları geleneksel yerleşimlere ek olarak peyzaj alanları ve sosyo-kültürel özellikleriyle birlikte kültürel peyzaj olarak tanımlanmaya başlamış ve 1992 yılında UNESCO “Dünya Miras Sözleşmesine” eklenmiştir. Bununla birlikte yerel/geleneksel mimari miras, kırsal mimari miras, kültürel peyzaj ve kırsal peyzaj gibi pek çok tanımlamalarla çalışmalar devam etmiştir. Globalleşme ile ortaya çıkan bir örneklemenin kültürel peyzajın temel bileşeni olan geleneksel mimarlık ve dolayısıyla toplumların kültürel çeşitliliği için nasıl tehdit oluşturduğu 1999 yılında ICOMOS “Geleneksel Mimari Miras Tüzüğü”nde” yer almıştır. Tüzük ayrıca geleneksel mimarlığın sadece somut değerlerden değil 2003 yılında “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesinde” somut olmayan miras olarak tanımlanacak olan elle tutulmayan sosyo-kültürel özellik ve davranışları kapsadığını belirtmektedir. Çalışmaya konu olan kırsal miras alanları 2013 yılında yayınlanan ICOMOS Türkiye Mimari Miras Tüzüğü’nde “kırsal sit” olarak adlandırılmıştır¹. 2017 yılında ise ICOMOS-IFLA² tarafından en kapsamlı ve detaylı tanımıyla “kırsal peyzaj mirası” terimi geliştirilmiş ve kültürel peyzaj alanları ile arasındaki farklar ortaya konulmuştur.

Öte yandan, -yukarıda- tartışıldığı üzere Bourdieu’un ürettiği habitus kavramı geleneksel yerleşimlerde ekolojik çevre içerisinde sosyal yapıyı, alışkanlıklar ve gündelik pratiklerin oluşturduğu bir alanı tanımlamaktadır. Belirtilen bağlam içerisinde fiziksel ve sosyal faktörler, pratikleri ve habitus olarak ifade edilen alanı oluşturmaktadır. Oluşan dengeye pratiklerin ve tanımlanan çevrenin yönlendirilmesi ile birlikte meydana gelen geleneksel mimarlık ve yerleşimler dahil olmaktadır. Bu yerleşimlerin miras alanı olması

durumunda ise sosyal faktörlerin yanında somut olmayan kültürel mirastan (SOKÜM) da söz etmek gereklidir. İnsanla beraber habitus içerisinde var olan SOKÜM içerisinde bulunduğu alan gibi canlıdır. Kuşaktan kuşağa aktarılır, tıpkı habitus gibi ilişki kurduğu çevreyle birlikte değişebilir ve onu değiştirebilir. Kırsal peyzajı anlayabilmek için SOKÜM bir alt başlığa indirgenmek yerine kapsayıcı olarak tüm etmenlerle beraber değerlendirilmedir (Ölçer Özünel 2017: 25). Kırsal peyzaj alanlarında SOKÜM'ün sürdürülebilmesi ise ancak bağlı olduğu bağlamı yani somut miras, pratikler ve habitusu sürdürmekle mümkündür (Karakuş 2007: 151). Kırsal peyzajların korunması için çevre ve habitusla kurdukları dinamik dengenin anlaşılması gerekmektedir.

2.1 Kırsal Yerleşimler ve Habitus

Yayınlanan hukuksal metinlerde ve literatürde daha önce bahsedildiği gibi kültür mirasının sürdürülebilmesi ancak içerisinde bulunduğu bağlam ile mümkündür. Kırsal peyzaj alanlarında da geleneksel mimarlık mirası içerisinde bulunduğu doğal çevre ve kullanıcı tarafından üretilmiş peyzaj alanları ve doğurduğu somut olmayan miras ile doğrudan bağlıdır. Tüm bu bileşenler yerel insanın doğal çevre ile kurduğu ilişkiyi, üretim ve tüketim biçimlerini, geleneğini ve gündelik yaşamını ifade ettiği için değerlidir ve gelecek nesillere aktarılması sürdürülebilir bir koruma yaklaşımı ile mümkündür. Geleneksel ve yerel yerleşimlerde mekânı şekillendiren kurallar zaman içerisinde, kullanıcı tarafından deneyimlerle canlı bir şekilde çevreyle ve insanla en uyumlu hale getirilirken, modern kentlerde süreç hızlıdır ve kuralları belirleyenler ve kullanıcılar farklıdır (Rapoport 2004:75). Zaman içinde deneyimlerle oluşan bu kurallar da habitusun bir ürünüdür ve yine uzun yıllar içerisinde dönüşerek yaşayan kırsal peyzaj mirasının bütün bileşenlerini meydana getirmektedirler.

Habitusun kırsal yerleşimler üzerindeki etkisini morfoloji, tipoloji, kamusal alanlar ve artikülasyon üzerinden anlamlandırmak mümkündür. Bilindiği üzere, bakı, eğim, pozisyon ve su kaynaklarıyla birlikte jeolojik yapı, bitki örtüsü, hayvancılık ve tarım faaliyetleri, rüzgârın yönü ve gökyüzü ve yer yüzü ilişkileri yerleşimin oluşumu sonucu oluşan en temel özelliği olan morfolojisini doğrudan etkilemektedir. Ancak bu etkileşimde, toplumların bu çevresel etkilerle kurduğu ilişki ve mekânsal üretimler doğrudan habitusla ve yaşam pratikleriyle ilişkilidir. Bu tip kararlar, habitus içerisinde uzun yıllarda geliştirilen yatkınlıklar tarafından içselleştirilerek ortaya çıkmaktadır. Yerel ve kırsal toplumlarda yazılı olmayan bu kurallar, kültürün bir parçası haline gelerek, açık ve kapalı alanlardan oluşan yapıları meydana getirmektedir. Tüm bu -kural- üretim ve doğal çevre dönüşünün içerisinde ise mevcut yapıları çevrenin de kurucu bir etkisi vardır: Konum, topoğrafya, altyapı koşulları ve ulaşım olanakları olarak bu sürecin önemli yapıları etmenlerindedir. Tüm bu etkiler ışığında sosyal bir topluluk özgün yerleşimini oluşturabilir ve yaşatabilir. Farklı değişkenlerin olduğu bir ortamda ise tek bir tipten bahsedilemez ve bu sebeple de çok çeşitli kırsal peyzajlar oluşabilmektedir. Örneğin benzer özelliklerdeki iki alanda farklı tarihi katmanlaşma ve arkeolojik rezervler etkileyici olabilmekte ve kararları ve süreci etkileyebilmektedir.

		habitus ve çevre		
		sosyo -kültürel çevre ve SOKÜM	yapılı çevre	doğal çevre
Yerleşim düzeni	morfoloji	gündelik / sosyal pratikler	Konum ve pozisyon, arkeolojik miras, mevcut yerleşim izleri ve altyapı, erişilebilirlik	jeolojik yapı, bitki örtüsü, hayvancılık, tarım, gökyüzü ve yeryüzü, rüzgar, bakı, eğim, su kaynakları

	tipoloji	gündelik / sosyal pratikler, estetik	Konum ve pozisyon, mevcut yerleşim mimarisi, arkeolojik miras	doğal kaynaklar, jeolojik yapı, gökyüzü ve yeryüzü, rüzgar, bakı, eğitim, su kaynakları
	artikülasyon	gündelik / sosyal pratikler	Konum ve pozisyon, altyapı	jeolojik yapı, doğal kaynaklar, bitki örtüsü, bakı, eğitim
	kamusal alanlar	sosyal pratikler, kültür, gelenekler, tarih, dini inanç, hafıza	Erişilebilirlik, altyapı, arkeolojik miras	jeolojik yapı, gökyüzü ve yeryüzü, bakı, eğitim, pozisyon
mimarlık	malzeme	estetik, kültür, gündelik pratikler	çevredeki kaynaklara olan uzaklık	bitki örtüsü, doğal kaynaklar, doğal afet riskleri, jeolojik yapı
	yapım sistemi	Gelenekler, kültür	konum ve pozisyon, mevcut yerleşimler, arkeolojik miras	bitki örtüsü, doğal kaynaklar, jeolojik yapı, doğal afet riskleri, eğitim,
	mekansal organizasyon	Gündelik/sosyal pratikler, kültür, gelenekler	pozisyon, arkeolojik miras, mevcut yerleşimler, erişilebilirlik, altyapı	bitki örtüsü, tarım ve hayvancılık, jeolojik yapı, rüzgar, güneşlenme, eğitim,
	form	Estetik algısı, kültür, gelenekler	Pozisyon, mevcut yerleşimler, arkeolojik miras, altyapı	bitki örtüsü, doğal kaynaklar, jeolojik yapı, rüzgar, güneşlenme, eğitim,
	fonksiyon	estetik, kültür, gelenekler, tarih, dini inanışlar	pozisyon erişilebilirlik, su kaynakları	bitki örtüsü, doğal kaynaklar, jeolojik yapı, rüzgar, güneşlenme, eğitim, bakı
	artikülasyon	Gündelik/sosyal pratikler		
	süsleme	kültür, gelenekler, tarih, dini inanışlar, hafıza		bitki örtüsü, doğal kaynaklar

Tablo 1: habitusun bağlı olduğu çevrenin kırsal mimarlık üzerindeki etkisini gösterir matris

Yerleşimler, var olan katmanların ışığında ve onlarla ilişkili olarak kurulabilmektedir. Kırdaki bulunan açık ve kapalı üretim, sosyo-kültürel ve ticaret alanları, konutlar ve ulaşım bağlantıları arasında geçen gündelik hayat ve sosyal pratikler ile birlikte kırsal peyzaj oluşmaktadır. Kamusal alanlar ve yerleşimin artikülasyonu ise konum ve doğal etmenlerin yanında sosyal pratikler, kültür, gelenek, tarih, dini inanç ve ortak hafıza etkileriyle meydana gelmektedir. Örneğin, hamam, çeşme ve değirmen gibi kamusal alanlar su kaynaklarının yakınına inşa edilirken, dini mekanlar, meydanlar, kahvehane ve ticaret mekanları için daha merkezi, mezarlıklar için ise daha merkezden uzak alanların seçilmesi söz konusu parametrelerin değerlendirilmesi sonucu verilen kararlardır. Genellikle iklim ve topoğrafya gibi doğal etmenlere bağlı gelişen mera, tarla, bahçe gibi açık üretim alanlarının konumu ve kullanım şeklinde tarih, gelenek, zamanla oluşan toplumsal kurallar etkili olabilmektedir. Yerleşimin tipolojisi ise doğal malzeme kaynakları, jeoloji, rüzgâr, gökyüzü ve yeryüzü gibi imkanların geleneksel bilgiyle birlikte eğitim, bakı, su kaynaklarını etkilerinin kullanıcı tarafından değerlendirilerek geleneksel mimarinin oluşturulmasına bağlıdır. Rapoport'un da aktardığı gibi yapıları çevre başta sosyokültürel

veriler olmak üzere iklim koşulları, arazi seçimi ve ulaşılabilirlik ve malzeme ve yapı teknoloji imkanlarına göre şekillenmektedir (Rapoport 1969: 47).

2.1 Kırsal Yapı ve Habitus

Konut kültürel bir nesnedir ve onunla ilişki içerisinde bulunanların (inşa eden, kullanan ve izleyen) kolektif kültür ve hafızalarını yansıtmaktadır. Gündelik hayatın pek çok aktivitesinin bünyesinde gerçekleştiği konutlar, etkileşimde bulunduğu insanlar için kültürel anlamlar taşımaktadır. Söz konusu insanlar için kolektif değerler taşıyan bu konut mekanları ve yaşam biçimleri birbirlerine bir döngü içerisinde bağlıdır. Aynı kültür ve yaşam koşulları altında, iklime ve doğayla bütünlük bir şekilde üretilen bu yapılar ortak bir tipoloji içerisinde benzer biçimlerde inşa edilirler. Çoğu zaman doğal malzeme ile basit, yalın bir şekilde, ancak geleneksel beğeniler ve estetik değerler göz önünde bulundurularak üretilirler. Kırsal yapının habitus ve diğer değerlerle kurduğu denge, malzeme, yapım sistemi, mekânsal organizasyon, form, fonksiyon, artikülasyon ve süsleme başlıkları altında detaylı olarak tanımlanabilir (Tablo 1). Buna göre insanoğlunun doğayla ilişki kurma ve müdahale etme biçimi olan yapı üretiminin, kırsal ve geleneksel yaşamda aslında doğanın bir ürünü olduğu söylenebilir. Çünkü bu yapılar, doğal çevre koşullarına bağlı olarak -tamamen- oraya özgü malzeme kullanılarak inşa edilirler. Malzemenin oraya özgü olması kadar, yapı sahibinin seçimleri ve kullanma biçimi de içerisinde olduğu ve büyüdüğü kurallara göre belirlenmektedir. Böylece malzeme seçimi, yapım sistemi, form gibi yapısal özelliklerin habitus ile doğrudan ilişkili ortaya çıktığı söylenebilir.

Gündelik pratikler bir yapının oluşum sürecinde önemli bir etkiye sahiptir. Kullanıcıların hareketleri başta artikülasyon olmak üzere form ve plan organizasyonunun oluşumunda en önemli faktörlerdendir. Kullanıcı ihtiyacına uygun yapıyı doğal bileşenlerle üretmek kırsal insanın uzun yıllar içerisinde kazandığı bir edimdir. Malinowski çalışmalarında mekânı kültüre bağlı kullanıcı ihtiyaçları üzerinden incelemiş ve kültürün mekânın fonksiyonlarının belirlenmesinde etkili olduğunu vurgularken, Rapoport ise bir yapının sadece kültürel ya da fiziksel etkenler dışında bütüncül bir yaklaşımla anlamlandırılabileceğini savunmuştur: Geleneksel köy ya da kentlerin genellikle bireysel kişilerden çok toplumların ortak amaçlarını ve değerlerini yansıttığını vurgulamıştır (Malinowski 1960: 36; Rapoport 1969: 47; (Karakul' dan 2007: 153)).

Mekânın sosyal çevreyi belirlemesi gibi, sosyal etkinlikler de mekânı belirlemektedir. Sosyal mekân, fiziksel mekâna dönüşme eğilimindedir (Bourdieu 2000: 134). Habitusun sosyal çevrelerinin ya da sosyal aktivitelerinin özelleştirdiği mekanlar (mutfak, yatak odası, depo, ahır vb.) ve yapı grupları (fırın, değirmen, kahvehane vb) ortaya çıkmaktadır. Bu mekânsal örgütlenmeler zamanla sosyal aktivitelere yol açmaktadır. Hillier de "mekânın sosyal mantığı" olarak isimlendirdiği teorisinde bu konuya değinmiştir (Hillier and Hanson 1984). Böylece SOKÜM ve onun içerisinde var olduğu miras yapısının arasındaki dönüştürücü etki ortaya çıkmaktadır. Bazen SOKÜM'ün değişmesiyle, -beraber ekme yapma geleneğinin bitmesiyle ortak fırınların yıkılması gibi- bir mekânın ya da yapının ortadan kaldırıldığını görebiliriz. Bazı durumlarda ise çeşmelerin işlevini yitirmesi ve yıkılması ile çeşme önü aktivitelerinin bitmesi gibi- mevcut mekânın korunamaması SOKÜM'ün yitirilmesine sebep olabilir. Bu durum habitusun yaşayan ve sürekli dönüşen yapısına bağlanabilir. Yukarıda da bahsedilen yapı, doğal ve sosyo-kültürel etkilerin çeşitli sebeplerle değişimi sonucu habitus da dönüşür ve yeni durumlara uyum sağlar. Bu dönüşümün doğru yönetilmesi kültürel peyzajın dirençli bir şekilde varlığını sürdürmesine yol açarken, kontrolsüz olması ise miras için yıkıcı sonuçlar doğurabilmektedir.

Sonuç

Bu çalışma kırsal miras alanlarını anlayabilmek ve bütüncül koruma yaklaşımları geliştirebilmesine katkıda bulunmak için habitusun kırsal peyzaj mirası üzerindeki yapılandırıcı etkisini açıklamayı amaçlamıştır. Ayrıca doğal, yapılı ve sosyo-kültürel çevrenin bir ürünü olan habitusun bu sistemler dengesinin içerisinde ürettiği pratiklerle nasıl bir yapı oluşturduğunu ve kırsal yerleşimlerden yola çıkılarak kırsal miras alanlarının meydana gelmesi irdelenmiştir. Birbirlerine yaşayan bir denge içerisinde bağlı bu kavramların birbirlerini dönüştürücü etkisi vardır. Zaman içerisinde oluşan ve tarihin bir parçası olan habitus, devamlı bir yapıda olmasına rağmen asla durağan değildir ve değişime açıktır (Bourdieu and Wacquant 1992: 133). Gelişen değişimlere bağlı olarak oluşturduğu yapılı çevreyi de adapte etmektedir. Bu değişimler mevcut çevreyi mekân organizasyonu ve sirkülasyon, mahremiyet, standartlar, malzeme, form ve anlam gibi alanlarda sorunlarla yüzleştirmektedir (Rapoport 2006: 10). Bu değişimler habitusun tamamen ortadan kalkması gibi de sonuçlanabilmektedir. Bu durumda insanın mekânla ve çevreyle kurduğu ilişki de sekteye uğramaktadır. Bu tip alanlarda yapılı çevre ya tamamen terk edilmekte ya da bambaşka bir habitus tarafından kullanılmaya başlanmaktadır. Yeni habitusun getirdiği yeni kültürel pratikler yapılı çevrede değişikliklere sebep olurken, söz konusu yerleşim tarihi çevre ise koruma sorunlarını beraberinde getirmektedir. Kırsal miras alanlarının doğal, somut ve somut olmayan bileşenlerini ve aralarında bağı anlamak ancak onlar üzerinde etkili olan habitusu anlamakla mümkündür.

Gelişen dünyada değişimin devam edeceği kabul edilmeli ve miras alanları için kültür – mekân dengesinin devam ettirecek çözümler sunulmalıdır (Rapoport 2006: 11). Dinamik miras alanları olan kırsal peyzaj alanları ancak kullanıcısının yeni fiziksel, kültürel ve sosyo-ekonomik ihtiyaçlarına cevap verecek somut ve somut olmayan değerlerini bütüncül bir yaklaşımla koruyan yönetim stratejileri geliştirilebilirse sürdürülebilir.

Süreci yönetebilmek için miras odaklı yaklaşımlar kadar, kırsal mirasın içinde bulunduğu habitusun bir bütün olarak derinlemesine incelenmesi gerekmektedir: Toplumların ortak hafıza, tarihi ve geleneklerini yansıtan bu yapı grupları ve peyzajları anlamının etkili yollarından biri kültürü ve onu oluşturan ortamı anlamaktır. Tekelinin (2009: 27) “habitus geçmişin bir ürünüdür, ama şimdiki zamanın içinde kazanmış bir geleceğe gönderme yapar” şeklinde tanımladığı gibi, habitus gelecekle yakından ilgilidir ve değişimi kaçınılmazdır. Bu çalışma göstermiştir ki kırsal miras alanlarının geçmişi ve bugününü, gündelik pratiklerinin ve habitusun oluşturduğu bağlam bileşenlerin çözümlenerek birbirleri ile ilişkilerinin incelenmesi yöntemiyle ortaya konabilir. Böylelikle tüm kırsal mirası koruma çalışmalarında benzer çözümlenmeler yapılarak, habitusun yarattığı yapı içerisinde kurulan dengelerin anlaşılması ve bütüncül koruma yaklaşımlarında kullanılması kolaylaşacaktır. Bu amaçla oluşturulan değerlendirme tablosunda da ifade edildiği gibi gelecek çalışmalarda fiziksel ve SOKÜM’ü de içerisinde alan sosyo-kültürel etmenlerin somut mirası yerleşim ve yapı özelinde nasıl etkilediği tartışılmalıdır. Ancak bu şekilde kırsal peyzaj mirasının bütüncül ve sürdürülebilir koruma politikaları geliştirilebilir. Çalışma kapsamında vurgulandığı üzere her miras alanını oluşturan faktörler ve habitusu farklıdır. Bu sebeple, sürdürülebilir ve yönetilebilir bir miras yönetimi için önerilen ilişkiler ağının, her farklı kırsal peyzaj alanı için, yere özgü olarak yeni üretilmesi önemli ve gereklidir.

YAZARLARIN KATKI DÜZEYLERİ: Birinci Yazar %60, İkinci Yazar %40.

ETİK KOMİTE ONAYI: Çalışmada etik kurul iznine gerek yoktur.

FİNANSAL DESTEK: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

TEŞEKKÜR: Doktora çalışmam sırasında 2211-Yurt İçi Doktora Burs Programı kapsamında sağladığı maddi destekten ötürü TÜBİTAK Bilim İnsanı Destekleme Daire Başkanlığı birimine teşekkür ederim.

NOTLAR

1. “Yerleşim düzeni, yapım tekniği ve tasarımıyla yerelin ürünü olan yapıların, yol, meydan, tarım alanı vb. öğelerle birleşerek oluşturduğu, korunacak değerler taşıyan kırsal alanlardır.” olarak açıklanmıştır (ICOMOS TÜRKİYE, 2013).
2. ICOMOS-IFLA 2017 yılında “kırsal peyzaj” tanımını getirir ve miras olarak bu alanları somut ve somut olmayan değerleri ile birlikte değerlendirir. Kırsal peyzaj mirası arazi, morfoloji, su kaynağı, alt yapı, bitki örtüsü, yerleşimler, bitki örtüsü, kırsal binalar ve vernaküler mimarlık ve ulaşım ve ticaret bağlantıları gibi fiziksel özelliklerle kültür, gelenek, pratikler, yerel halkın kimlik ve aidiyetinin göstergeleri ve geç ve erken kullanıcıların alana kattıkları değerler gibi somut olmayan özelliklerle, insan ve doğanın kurduğu ilişkileri yansıtmaktadır (IFLA, 2017).

KAYNAKÇA

- Aran, Kemal. *Barınaktan Öte- Anadolu Kır Yapıları*. İstanbul: Tepe Yayınları, 2000.
- Bektaş, Cengiz. *Halk Yapı Sanatı*. İstanbul: Literatür Yayınları, 2001.
- Bourdieu, Pierre. *The Practice of Theory*. New York: Cambridge University Press, 1977.
- Bourdieu, Pierre. *The Logic of Practice*. Stanford: Stanford University Press, 1980.
- Bourdieu, Pierre ve Wacquant, Loic. *An Invitation to Reflexive Sociology*. Cambridge: Polity Press, 1992.
- COE Granada Talebi: Bölgesel Planlamada Kırsal Mimari, Avrupa Pilot Projeler Programı Sempozyumu: 5. 1977.
- De Certeau, Michel. *The Practice of Everyday Life*. Londra: University of California Press, 1984.
- Erzen, Jale Necdet. *Üç Habitus; Yeryüzü, Kent, Yapı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017.
- Hillier, Bill ve Hanson, Julienne. *The Social Logic of Space*. Cambridge: Cambridge University Press, 1984.
- ICOMOS Geleneksel Mimari Miras Tüzüğü, 1999.
- ICOMOS Türkiye Mimari Miras Tüzüğü, 2013.
- ICOMOS-IFLA Principles Concerning Rural Landscapes as Heritage, 2017. Güncelleme tarihi, 1 Eylül, 2021. http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_en0887771001560505611.pdf
- Karakul, Özlem. “Tarihi Çevrelerde Halk Mimarisi: Somut Olmayan Kültürel Mirasın Yaşama Mekanları”. *Millî Folklor*, 19/75 (Güz 2007): 151-163.
- Karakul, Özlem. “Intangible values of building culture in vernacular architecture”, *Vernacular Heritage and Earthen Architecture: Contributions for Sustainable Development* (ed. Mariana Correia, Gilberto Carlos ve Sandra Rocha). Florida: CRC Press, 2014.
- Kuban, Doğan. *Mimarlık Kavramları Tarihsel Perspektif İçinde Mimarlığın Kuramsal Sözlüğüne Giriş*. İstanbul: Yem Yayınları, 2007.
- Lawrence, Denis V. ve Low, Setha M. “The Built Environment and Spatial Form”, *Annual Review of Anthropology*. 19 (1990): 453-505.
- Leach, Neil. “Belonging: Towards a Theory of Identification with Space”. *Habitus: a Sense of Place*, (ed. Hillier, Jean ve Emma Rooksby). 2nd Edition, Londra ve New York: Routledge, 2016.
- Lefebvre, Henri. *Modern Dünyaya Gündelik Hayat*. Çev. Işın Gürbüz, dördüncü basım İstanbul: Metis, 2016.
- Lizardo, Omar. “Habitus.” *Encyclopedia of Philosophy and the Social Sciences* (ed. Byron Kaldis). Thousand Oaks: Sage, 2013.
- Malinowski, Bronislaw. *A Scientific Theory of Culture and Other Essays*. New York: Oxford University Press, 1960.
- Mauss, Marcel. “Techniques of the Body”. *Economy and society*, 2/1(1973): 70-88.
- Ölçer Özünel, Evrim. “İnsanlar, Gezegen Ve Refah İçin Bir Eylem Planı”: Somut Olmayan Kültürel Miras Ve 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine Eleştirel Yaklaşım”. *Millî Folklor*, 29/116 (2017): 18-32.
- Rapoport, Amos. *Human Aspects of Urban Form*. Oxford: Pergamon, 1977.
- Rapoport, Amos. *Kültür, Mimarlık, Tasarım*. Çev. Selçuk Batur. İstanbul: YEM Yayınları, 2004.
- Rapoport, Amos. “Traditional Environment, Culture and Preservation”. *Open House International*, 31/4 (Aralık 2006): 6-14.
- Ruan, Xing. *Allegorical architecture: living myth and architectonics in southern China*. Hawaii: Hawaii Üniversitesi Yayınları, 2006.
- Tekeli, İlhan. *Gündelik Yaşam, Yaşam Kalitesi ve Yerellik Yazıları*. İstanbul: Türk Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2009.
- Tylor, Edward Burnett. *The Origins of Culture*. New York: Harper and Brothers Publisher, 1958.
- UNESCO Folklorun ve Geleneksel Kültürün Korunması Tavsiye Kararı, 1989.
- UNESCO Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi, 2003.
- UNESCO Managing Disaster Risks for World Heritage. Paris: UNESCO, 2010.
- UNESCO Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention, 2019. Son güncelleme 1 Ağustos, 2021. <file:///Users/agu/Downloads/document-57-19.pdf>